

Тернопіль: Ред. видавн. відділ ТНПУ, 2006. – 470 с. Стаття була опублікована в журналі «Слово і час» 2007 р., Номер 5. Публікація-Мар'яна Лановик. Теорія відносності художнього перекладу.

4. Пригодій С.М. Фронтирний неоромантизм у літературі США. Різничитання: Монографія.- К. : КНУ імені Тараса Шевченка, вид-во Європ. Ун-ту, 2010,стр. 213 -227.

5. Henry James. Selected Short Stories.- Penguin, 1977

6. «Дейзи Міллер»,Вікно в світ. Література США. – К. Вікно в світ,1999.

7. Джеймс Генри. Дези Миллер.- <http://lib.ru/INPROZ/JAMES/james01.txt.3>

8. <http://www.personal-plus.net/383/6902.html>.

9. Юнг К.Г. Архетип и символ.-М.,1991

10. <http://uadoc.Zavantag.Com/text>

11. Юм Д. Про національний характер.- <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=471525>.

12. Юнг К.Г.Психологические типы.- АСТ, АСТ Москва, Хранитель, Мидгард, 2006.

УДК 821.10.01

Зарицька Т.Г.
(Київ, Україна)

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ ТА ДУМИ НА КАНАДСЬКІЙ ЗЕМЛІ: ПЕРЕКЛАДИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядається сприйняття української народної творчості англомовним населенням Канади; переклади англійською мовою.

Ключові слова: переклади, народна творчість, сприйняття, англомовне населення.

В статье рассматривается восприятие украинского народного творчества англоязычным населением Канады; переводы на английский язык.

Ключевые слова: переводы, народное творчество, восприятие, англоязычное население.

The article deals with the reception of the Ukrainian people's art by the English-speaking population of Canada; English translations.

Key words: translations, people's art, reception, English-speaking population.

В кінці XIX століття переселяючись на канадські землі українці несли з собою найцінніше – мову й пісню й були її першими популяризаторами й інтерпретаторами. Спочатку це були живі контакти з англомовним і франкомовним населенням, що сприяло проникненню української пісні в побут місцевого населення. На початку XX століття в Канаді з'явилися переклади українських пісень англійською мовою і статті про них. Друкована література охопила всі жанри і види народної творчості.

В 1969 році в Канаді опубліковано бібліографію літератури про український фольклор англійською мовою “A Bibliography of Ukrainian Folklore in Canada, 1902 – 1964” («Бібліографія українського фольклору в Канаді, 1902 - 1964» [1]).

© Зарицька Т.Г., 2013

Поява бібліографії українського фольклору - це свідчення про присутність української культури на канадській землі. В бібліографії подано все, що друкувалося українською й англійською мовами про український фольклор в Канаді.

Авторами публікацій були знавці українського фольклору й пісні - Олександр Кошиць, композитор Михайло Гайворонський, Анна Франко (дочка Івана Франка), передруковувалися музично-пісенні видання Ф. Колесси, В. Гнатука. Українське населення не поривало зв'язків з батьківською землею, передруковувалися збірки М.Максимовича, П.Лукашевича, Вацлава з Олеська, Я.Головацького, І.Вагилевича та багато інших. Особливо виділялися статті О.Кошиця, М.Гайворонського про М.Лисенка, Л.Леонтовича, В.Барвінського, О.Нижанківського. Науково-популярні статті й дослідження про українські пісні й фольклор друкувалися в канадських журналах «Життя і слово», «Жіночий світ», «Наша культура», «Віра й культура» та в різних календарях. Перші збірки українських народних пісень друкувалися українською мовою й подавалися ноти, що давало можливість розуміти їх англомовному і франкомовному населенню.

Важливим етапом входження української пісні в культуру сусідніх народів були двомовні видання пісень з нотами. Започаткував двомовні видання О. Кошиць. Йому слідували композитори, керівники художніх колективів, письменники-перекладачі, зокрема Онуфрій (Оноре) Івах опублікував збірку "The Ukrainian Songs and Lyrics" («Українські пісні та лірика»). В газеті "The Ukrainian Canadian" («Український канадець») двомовні пісні друкував Джон Вір - «Сонце низенько...», «Як засядем, браття, біля чари», «Дивлюсь я на небо» та інші. До мелодій Г. Верьовки Дж. Вір написав українські й англійські слова. В Канаді можна було часто почути, коли українську пісню співали разом - один співав українською мовою, другий - англійською.

Першим популяризатором і перекладачем народної української пісні англійською мовою була канадська журналістка, поетеса-перекладач Флоренс Рендел Гамільтон Лайвсей (Florence Rendal Livesay, 1874-1954).

Ф. Лайвсей уперше почула українські пісні від няні своїх дітей з України. Пісні вразили її своєю мелодійністю й чарівністю. Вона захопилася українськими піснями, почала вивчати українську мову, літературу й перекладати їх англійською мовою. Ф. Лайвсей становиться активним пропагандистом української культури. Протягом 1915 - 1917 років вона виступала в клубах, театрах, зібраннях з доповідями перед населенням Канади, де читала свої переклади українських народних пісень і дум, переклади творів Т. Шевченка, Ю. Федьковича, С. Воробкевича, відкриваючи канадцам красу українського художнього слова. У березні 1915 року, виступаючи в найбільшому залі Вінніпегу - «Громадський голос» Ф. Лайвсей високо оцінила українську народну поезію, розповіла хто такі українці, їх історію, літературу, культуру, оповідання Марка Вовчка назвала «перлиною української літератури». Свої переклади Ф. Лайвсей друкувала в канадській періодичній пресі, а в 1916 році вирішила видати їх окремою збіркою. У цьому ж році видавництво «I. M. Dent & Sons» («I. M. Дент з синами») опублікувало збірку Ф. Лайвсей «Songs of Ukraina with Ruthenian Poems» («Пісні України з русинськими віршами» [2]). Це була перша антологія українських пісень англійською мовою на американському континенті.

Для перекладів Ф. Лайвсей відібрала пісні, які були популярні в репертуарі народу України та знані переселенцями Канади. До того ж пісні охоплювали всі жанри: обря-

дові, історичні, козацькі, чумацькі, ліричні, соціально-побутові та інші. В збірку подано 100 українських народних пісень, «Думу про Марусю Богуславку», пісні літературного походження: І. Руданського «Повій, вітер», М. Кропивницького «Ревуть, стогнуть гори», І. Котляревського « Віють вітри», М. Устияновича «Гей, браття опришки» та твори Т.Шевченка «У неділю не гуляла...», «Чого ти ходиш на могилу?», «Тополя», «Навгороді коло броду...», «Не для людей тієї слави...», уривок «Думки» («Нащо мені чорні брови...»), «Сонце заходить, гори чорніють...» (NN). Особливо високо Ф. Лайвсей шанувала Т. Шевченка, наголошуючи, що його ім'я святе для всіх українців і з любов'ю перекладала його поезії англійською мовою.

Навгороді коло броду
 Барвінок не сходить.
 Чомусь дівчина до броду
 По воду не ходить
 [3, Т. 2, 152].

In the garden beside the water
 Barwenok will not grow.
 Nor will the maiden to the river go
 The miller's daughter,
 Her pails to fill [2, 109].

В перекладах Ф. Лайвсей намагається передати зміст пісень, що важливо для ознайомлення англomовного читача з українським фольклором та зберегти ритмомелодику пісні, щоб її можна було співати англійською мовою. Це пісні з чітко виявленим ритмом, окресленими строфами, з яскраво побудованими образами. Це, здебільшого, маршові пісні.

Cossack Marching Song
 (Sixteenth Century)
 Cossacks whistled.
 They were marching,
 Marching far away at midnight...
 Dark-brown eyes of Marusenka
 They will soon be blind from weeping
 Weep not, weep not Marusenka
 Be not sad - rise from thy sorrow
 Pray the good God for thy dearest!
 [2, 55]

Козацька Маршова Пісня.
 (XVI століття)
 Засвістали козаченьки
 В похід з полуночі,
 Заплакала Марусенька
 Свої ясні очі.
 Не плач, не плач, Марусенько,
 Не плач, не журися
 Та за свого миленького
 Богу помолися!
 [4, 21]

Хоч і не всі переклади Ф. Лайвсей можна назвати досконалими, однак вони були визначним явищем в англomовній літературі. Канадська поетеса відкрила світу духовні скарби українського народу. В журналах та часописах США, Великобританії, Канади з'явилися захоплюючі статті на збірку. В Україні на переклади Ф. Лайвсей українських пісень прихильно відгукнувся в рецензії літературознавець І. Кулик (1924), зокрема на переклади пісень про «Байду», «Ревуть-стогнуть гори-хвилі», «Пісню про Бондарівну», весільні та ліричні пісні [5].

При перекладі народних пісень найважче знайти відповідники до поетичних ідіом і образних засобів української пісні. Художні засоби літературної поезії народів світу мають більш подібностей. Народна поезія самобутня у кожного народу і важка для перекладу. Важко перекладати пісні з поетичними заспівами, паралелізмами. Наприклад, переклад балади «Гомін, гомін по діброві, туман поле покриває...» такий зрозумілий українцям, в англійському перекладі втратив свою природність.

All the oak forest is murmuring, murmuring
(Весь дубовий ліс шумить, шумить) [6, 447]

До слова «дїброва» важко було знайти відповідник, тому перекладачка залишила слово «дїброва» в тексті пісні і дала пояснення: “ the oak forest” - «дубовий ліс», яке не передає поетичного змісту українського слова. І таких слів багато в піснях: «гаївка», «веснянка», «чайка», «чумак», «жупан», «сопілка», «шинкарка» та ін. Більшість з них неперекладними увійшли до лексичного складу англійської мови.

Ф. Лайвсей захоплювалась перекладами українських дум, проте вона не завжди дотримувалась композиційної схеми дум, якої суворо дотримувалися творці дум: заспів, епічний виклад, закінчення, в якому проголошувалося повернення на рідну землю «на тихі води, на ясні зорі». Таке закінчення стало типовим як композиційна одиниця. Однак, з композицією дум Ф. Лайвсей поведилася вільно. Прикладом може бути переклад «Дума про Марусю Богуславку», коли зразу ж після заспіву Ф. Лайвсей подає в дужках закінчення, що порушує поетичну архітектуру твору.

MarusyaBohuslavka
(Duma)

On the Black Sea,
On a white rock,
Stood a stone prison:
Seven hundred Cossackes
Unfortunate ones,
In this dungeon lay
These forty years
Seeing not God's world,
Northe righteous sun
Upon their eyes ...
(«Almighty God,
Save us, wretched ones...» [2,44]).

Маруся Богуславка
(Дума)

На Чорному морі,
На білій скелі
Стояла кам'яна в'язниця:
Сімсот козаків нещасних
У цьому казематі лежать,
Тут сорок років,
Не бачачи божого світу
Ні праведного сонця
Над своїми очима...
А далі йде: («Визволи нас, Боже...
На тихі води, на ясні зорі...»
[6,449]).

В українській думі після драматичної розповіді про становище козаків-невільників ідуть поетичні рядки про рідний край, про «тихі води», про «ясні зорі», вселяючи надію на волю. В перекладі це не відчувається. Незважаючи на відступи, рецензенти майже одностайно назвали збірку «надзвичайним явищем». Переклада Ф. Лайвсей - це важливий етап засвоєння українських пісень і дум англомовним населенням.

Над перекладами українських дум та пісень Ф. Лайвсей працювала все життя, однак опублікувати зроблене не встигла. Тільки в 1948 році завдяки дочці Флоренс Лайвсей, відомої канадської поетеси Дороті Лайвсей, була надрукована посмертна збірка під назвою «Down Singing Centuries: Folk Literature of the Ukraine. / Transl. by F.R. Livesay. - Compiled and edited by Louisa Loed with the generous assistance of Dorothy Livesay» («Спів віками. Народна література України. Переклад Ф.Р. Лайвсей. Підготувала й видала Луїза Леб з благородною допомогою Дороті Лайвсей»).

Посмертна збірка багата за змістом, особливо перекладами дум. З опублікованої спадщини видно, що Ф. Лайвсей встигла перекласти найпопулярніші зразки українського поетичного епосу - «Втеча трьох братів з Азова», «Олексій Попович», «Самійло

Кішка», «Смерть бандуриста», «Ганджа Андидер» та інші. До народних дум Ф. Лайвсей віднесла епічні історичні пісні - «Пісню про Нечая», «Байду», баладу «Полонена мати» та інші. У посмертному виданні надруковано також переклади ліричних, обрядових та літературних творів.

По відношенню до українського народу Ф. Лайвсей виконала благородну місію. Її перекладацька спадщина виявилась численною і різноманітною та посіла почесне місце в канадській україністиці.

У 1933 році збірку англомовних перекладів українських пісень народного і літературного походження «Українські пісні та лірика» (“Ukrainian Songs and Lyrics”) опублікував канадський поет українського походження Онуфрій (Оноре) Івах (Honore Ewach, 1900 - 1964 [7]).

Переклади О. Іваха - цілісні. У них відтворена ритмомелодика оригіналу і збережено ритм пісень, призначених для співу. Пісні подано двома мовами - українською та англійською. У збірку крім 10 пісень увійшли поезії Т.Шевченка заспів балади «Причинна», «Садок вишневий коло хати...», «Огні горять, музика грає...», «Заповіт», «Ой, одна я, одна...», «У гаю, гаю вітру немає...» (пісня Яреми з поеми «Гайдамаки»), переклади творів Лесі Українки, М.Шашкевича, Л.Глібова, Л.Грабовського, М.Старицького, І.Франка, П.Тичини та інших. Збірка О.Іваха мала успіх і сприяла популяризації української народної поезії та творів літературного походження в англомовному світі. Збірку було перевидано 1943 та 1947 роках. До своїх перекладів О.Івах часто подавав власні заголовки. Наприклад, переклад вірша «І небо невмите, і заспані хвилі...» опубліковано під заголовком «The Aral Sea prison» («Тюрма Аральського моря»), «Рева та стогне Дніпр широкий» під заголовком «The Water Roar...», а «Садок вишневий коло хати...» - «A Spring Evening in Ukraine» та інші.

І небо невмите, і заспані хвилі;	Above, the dirty sky; below, the sleepy sea;
І понад берегом геть-геть,	And yonder, stretching far away
Неначе п'яний, очерет	Along the shore, in a drunk way
Без вітру гнеться [З. Т. 2, 117]	The rushes droop without a wind... [7, 49]

Садок вишневий коло хати,	Close by the house the cherries flower,
Хрущі над вишнями гудуть,	Above the orchard the beetles hum,
Плугатарі з плугами йдуть,	Still singing, the girls homeward come,
Співають, ідучи, дівчата,	The tired plowmen's steps grow slower,
А матері вечерять ждуть	And dames with supper wait at home [7, 31]
[З, Т. 2, 17-18]	

У перекладах О. Іваха є нотки романтичної ностальгії, невластивих першотворам. О.Іваху було 9 років, коли він разом з матір'ю та сестрами виїхав до Канади, де перебував батько-заробітчанин. Проте спогади про рідний край мали вплив на всю його творчість.

На особливу увагу заслуговує антологія (500 сторінок) “The Ukrainian poets, 1189 - 1962” («Українські поети, 1189 – 1962»), яка охоплює поетичну спадщину України від «Слова о полку Ігоревім» до наших днів [8].

Її уклали і опублікували 1963 року професор слов'янських мов, засновник канадської славістики та україністики, завідувач відділом славістики та викладач україніс-

тики Саскачеванського університету в місті Саскатуні (1945 - 1975), головний редактор українського тижневика «Канадійський фермер» (1941 - 1944) Костянтин-Генрі Андрусишин (Constantine Henry Andrusyshen, 1907 - 1983) та письменник, поліглот-перекладач, філолог, президент Академічного університету у Вольфілі (1948 - 1964) Ватсон Кіркконел (Watson Kirkconnell, 1895 - 1974).

Це видання присвячене літературній творчості, але, зважаючи на велике значення дум в історії українського художнього слова й зв'язки жанру з літературою, перекладачі подали декілька дум та епічних пісень. У розділі «Дума» маємо дві думи «Плач невільників» та «Марусю Богуславку», історичні пісні та балади «Байда», «Пісня про Морозенка», «Бондарівну». Передмову до антології написав В. Кіркконел, а вступна стаття та характеристика дум належить К. Андрусишину.

Думи К. Андрусишин подає як героїчний епос, що зародився у XV столітті, набув розквіту в XVII столітті та був творчістю кобзарів і козаків. Автор наголошує на великому історичному значенні дум та їх вплив на слов'янську літературу. Стосовно змісту, форми, стилю думи названо «рідкісним феноменом в історії світової культури». В антології подано переклади 29 творів Тараса Шевченка. А в 1964 році К.Андрусишин та В.Кіркконел видали збірку поезій Т.Шевченка «The Poetical Works of Taras Shevchenko» [9] («Поетичні твори Тараса Шевченка»). Фактично це видання являло собою майже повний «Кобзар» англійською мовою. Видання розкриває можливості англомовного читача глибше пізнати народну й літературну творчість українського народу.

Найкращими перекладами були «Тополя», «Катерина», «Наймичка», де український коломийковий розмір передавався англійським баладним. Наведемо декілька рядків з поеми «Наймичка»:

У неділю вранці-рано
Поле крилося туманом;
У тумані, на могилі,
Як тополя, похилилася
Молодиця молодая.
Щось до лона пригортає
Та з туманом розмовляє
[3, Т. 1, 329]

Early on the Sunday morning
The field in mist was blind;
Within the mist upon a mound
A mournful maiden's form was found,
In poplar grace inclined,
She bundled something to her breast,
And thus her voice the mist addressed
[9, 229].

К. Андрусишин перекладав англійською мовою твори В.Стефаніка, М.Коцюбинського, М.Черемшини, А.Любченка, Г.Косинки, М.Яцківа. Він автор українських статей про українські думи (1947), М.Коцюбинського (1941), В.Стефаніка (1971), Г.Сковороду (1946, 1980) та публікацій про Т.Шевченка, зокрема книжки «Українська література та її світоч Тарас Шевченко» (1949).

В.Кіркконел опублікував понад 40 книжок поетичних перекладів з різних мов. У власному перекладі видав антологію поезій національних меншин Канади, включаючи українську (твори О.Іваха, І.Кириця та ін.) під заголовком «Canadian Overtones» («Канадські обертони», Вінніпег, 1935). У співавторстві з Павлом Кретом В. Кіркконел переклав «Слово про Ігорів похід» (Соскатун, 1947).

В Канаді тепер є сильна україністика, фольклористика та історія фольклористики, яка нараховує сотні друкованих праць українською і частково англійською мовами.

Українське населення Канади підтримує тісні зв'язки з батьківською землею, зберігає мову і пісню. Українська народна пісня входить в світову культуру, прокладаючи мости інтернаціонального єднання.

Українські пісні співають англійці, американці, французи, росіяни, поляки, чехи, серби, хорвати, словаки, болгары, ірландці, голландці та багато інших.

Ми завдячуємо Михайлу Олександровичу Максимовичу - вченому енциклопедисту, першому ректору Київського університету Св. Володимира, який в своїх працях розкрив красу і неповторність української народної лірики. Збудив інтерес до української народної пісні у представників різних народів. Поставив вивчення народної творчості на наукову основу.

Його наукові праці, інноваційні славістичні розвідки були на рівні не лише тогочасної науки, а й накресливали нові теоретичні шляхи, стали джерелом для написання і перекладів нових праць для тогочасних і майбутніх поколінь.

Реалізуючи основні постулати романтизму в Україні, М.Максимович звернув увагу на зв'язки із зовнішнім світом. Його фольклорні видання не тільки започаткували українську фольклористику, а й стали важливим чинником українсько-європейських культурних зв'язків. Завдяки М.Максимовичу українська проблематика вийшла на світову арену, світ побачив, що Україна має невичерпні скарби народної поезії й талановитих вчених.

Входження української народної творчості в культуру Канади - вагомий внесок у скарбницю світової культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Klymash R.B. A Bibliography of Ukrainian Folklore in Canada. 1902 - 1964. Ottawa. 1969.
2. Songs of Ukraina with Ruthenian poems / Transl. by F.R. Livesay. London, Paris a. Toronto, 1916; New York, 1916 - 176 p.
3. Шевченко Тарас. Повне зібрання творів у 12 т. - Т. 1. Поезія (1837 - 1847), Т. 2 Поезія (1847-1861). К. 2001.
4. Українські народні пісні. - Київ - 1951. 559 с.
5. Кулик І. Ф. Р. Лайвсей, Пісні України // «Червоний шлях». - 1924. - № 6 с. 264-269.
6. Нудьга Г.А. / У країні кленового листу. Українські думи і пісні. - Кн. II. - Львів. 1998. с. 433-464.
7. Ukrainian Songs and Lyrics. transl. a ed. by Honore Ewach - Winntpeg, 1933. - 77p.
8. The Ukrainian poets, 1189-1962 / Sel. and transl. by С.Н. Andrusyshen a. Kirkconnell. - Toronto. 1963. - p.87 - 152.
9. Shevchenko T. Poetical Works of Taras Shevchenko, The Kobzar. / Transl. from the Ukr. by С.Н. Andrusyshen and W.Kirkconnell. - Toronto. 1964. - // 564 p.